

**GÜRCİSTAN BÖLGESİNDE OSMANLI-RUS NÜFUZ
MÜCADELESİ
(1774-1792)**

Dr. Serhat KUZUCU*

Özet

Bu çalışmada Osmanlı Devleti ile Rusya'nın Kafkaslarda önemli bir konuma sahip olan Gürcistan bölgesindeki hâkimiyet mücadelesi değerlendirilmiştir. İki devlet arasındaki XVIII. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan siyasi mücadelelere yer verilerek, bu sürecin Gürcistan'a yansımaları ve Rusların Gürcistan'ı nasıl himaye altına aldığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Osmanlı Devleti, Rusya

**OTTOMAN-RUSSIA POWER STRUGGLE OVER GEORGIA
(1774-1792)**

Abstract

In this study, the struggle for dominance between Ottoman Empire and Russia over Georgia region which has an important position in the Caucasus is evaluated. The political struggles between two states in the last quarter of 18th century are mentioned; and reflections of the process on Georgia and how the Russians domineered Georgia are examined in detail.

Key Words: Georgia, Russia, The Ottoman Empire

---

* Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Tarih Bölümü
kuzucu@kilis.edu.tr

Giriş

Gürcistan bugünkü Kafkasya bölgesinin orta kısmında Kür Nehri havzasında yer almaktadır. Gürcistan'ın batısında Eger dağları, kuzeyinde Kafkasya sıra dağlarının orta bölümü, güneyinde Ermenistan ve doğusunda ise bugünkü Azerbaycan yer almaktadır¹.

Kafkaslarda oldukça önemli bir konuma sahip olan Gürcistan, tarih boyunca, Bizans, İran, Hazar gibi birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'nun kuzey-doğusunda bulunan Gürcistan bölgesiyle ilgilenmesi XV. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Fatih Sultan Mehmet Trabzon'u fethettikten sonra Gürcistan'ın güneybatısına akınlar düzenleyerek, Batum ve çevresini 1479 yılında ele geçirmiştir. I.Selim'in Trabzon valiliği döneminde Gürcü krallıklarından Güryel ve İmeret krallıkları itaat altına alınarak haraca bağlanmıştır. Böylece Osmanlı hâkimiyeti Gürcistan içlerine kadar ulaşmıştı. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nı kazanması ile Kartli ve Kahet (Kahetya) krallıklarının da yer aldığı Doğu Gürcistan Osmanlı hâkimiyetine girdi. Ancak Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra, bu bölge Safevi Devleti'nin eline geçti².

1. Gürcistan'ın Rus Hâkimiyetine Geçmesi

XVIII. yüzyılın başlarında Kafkaslarda üçüncü bir güç olarak Rusya ortaya çıkmıştı. Çar I. Petro takip ettiği sıcak denizlere inme politikası gereği Kafkaslardaki gelişmeleri yakından takip etmekte ve fırsat kollamaktaydı. İşte bu sırada Safevi Devleti'nde başlayan siyasi istikrarsızlık I. Petro için bulunmaz bir fırsat oldu. Rus kuvvetlerinin Hazar Denizi'nin batı kıyılarını ele geçirmek üzere harekete geçmesi karşısında, Osmanlı Devleti de hemen hazırlıklara girişti. Rusya, bölgeye düzenlediği askeri harekât ile Derbend ve Bakü kıyılarını zapt ederken, Osmanlı kuvvetleri de harekete geçerek Kartli ve buraya bağlı olan Tiflis ve Gori gibi büyük şehirleri zapt etti. Bölgede başlayan karşılıklı askeri harekâtların iki devlet arasında muhtemel bir savaşa dönüşmesi, Fransa'nın çabaları ile önlendi. Fransa iki taraf arasında arabulmak için sarf ettiği gayretler sonucunda, iki taraf 1724 yılında İstanbul'da bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma sonucunda, Gürcistan'ın Kartli ve Kahet bölgeleri Osmanlı Devleti'nin idaresine girdi ise de, bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti fazla sürmedi. Nitekim 1732 yılında Safevi Devleti'nin başına geçen Nadir Şah, gerek Osmanlılara gerekse Ruslara karşı başlattığı

¹ Mirza Bala, "Gürcistan", *İA*, IV, s. 837.

² Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *DİA*, XIV, s. 314.

seferler sonunda bu bölgedeki birçok şehri geri aldı. Tiflis ve civarındaki birçok kale de savaşız olarak Safevi Devleti'nin hâkimiyetini tanıdı. Böylelikle Nadir Şah, Osmanlı Devleti'ne ve Rusya'ya kaptırılan Gürcistan'daki topraklarını geri almış oldu. Nadir Şah hiç vakit kaybetmeden bu bölgede yeni bir yapılanma içerisine girerek, Tiflis, Şirvan, Gence-Karabağ, Tebriz ve Revan bölgelerini Azerbaycan Vilayeti olarak birleştirdi. Fakat 1735–1744 yılları arasında Kartli ve Kahet'te art arda çıkan isyanlar sonucunda Nadir Şah, Tiflis bölgesini Azerbaycan Vilayeti'nden ayırmak zorunda kaldığı gibi, II. Teymuraz'ı Kartli'nin oğlu İrakli'yi (Heraclius) de Kahet'in kralı olarak tanıdı. II. Teymuraz'ın ölümünün hemen akabinde 1762 yılında İrakli, Kartli ve Kahet bölgesini de kendi idaresi altına alarak bütün Doğu Gürcistan'ın kralı oldu³.

Öte taraftan Rusya'da II. Katerina'nın tahta çıkması ile birlikte Petersburg'un emperyalist emelleri daha bir hız kazandı. Bu dönemde özellikle Rusya'nın Karadeniz, Kafkasya ve Asya bölgesine yönelik istila politikası yeniden başladı. II. Katerina ilk olarak Mozdok şehrini inşa ederek, Terek üzerindeki savunma hattını tahkim etmekle işe başladı. 1769 yılında tahkim edilmiş olan Mozdok şehri civarına “Mozdok Kazakları Alayı” denilen Kazaklar için Meken, Naura, İçsara ve Kaluçay gibi köyleri kurdurdu. Tüm bu imar ve tahkim çalışmalarının yanı sıra bu dönemde Kafkas bölgesinden sorumlu olan General Von Medem'e bölgenin işgalini kolaylaştırmak için, burada yaşayan milletler arasına nifak sokması ve kargaşa çıkarması için emirler gönderdi⁴.

1768 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1768–1774 Savaşı patlak verdi. II. Katerina bu savaşı kendi lehine çevirmek için, 1769 yılında Gürcistan'la ittifak kurdu. Böylece Gürcü Devleti'nin potansiyel askeri gücünden faydalanma imkânı sağladı⁵. İttifakın kurulması ile birlikte, II. Katerina, General Todleben idaresinde bir Rus ordusunu Kafkas Dağları silsilesinin orta taraflarına gönderdi. Bu orduya Gürcü Kralı İrakli'nin askerleri de dâhil oldu. General Todleben ve emrindeki birlikler Daryal Boğazı'nı izleyerek Kafkas Dağları'nı aşmayı başardılar⁶.

³ Mirza Bala, “Gürcistan”, *İA*, IV, s. 843; H. M. Karamanlı, “Gürcistan”, *DİA*, XIV, s. 315.

⁴ W. Giray Cabağı, *Kafkas-Rus Mücadelesi*, İstanbul, 1967, s. 30–31; A. M. Ataç, *Rusya Tarihi Türkler ve Komşularıyla Münasebetleri*, Ankara, 1953, s. 94.

⁵ *BOA, Hatt-ı Hümayun*, DN: 5/170 (H. 08 Şaban 1183).

⁶ N. Luxembourg, *Rusların Kafkasyayı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*, (çev. Sedat Özden), İstanbul, 1998, s. 26; W. G. Cabağı, *Kafkas-Rus Mücadelesi*, s. 31.

Neticede, 1774 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşı sonlandıran Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı⁷. Bu antlaşmayla birlikte Rusya çok önemli kazançlar elde ederken, Gürcistan Rusya'yla yaptığı ittifaktan hiçbir fayda görmedi. Sadece Kartli ve Kahet Kralı II. İrakli Han bir süre de olsa Osmanlı Devleti'nden gelecek saldırılardan kurtulmuş oldu. Ancak, Osmanlı yönetimi bundan sonra da II. İrakli'ye karşı bölgede yaşayan Müslüman dağlı halkları desteklemeyi sürdürdü.

II. İrakli Han, tüm bu problemlerle uğraşırken bu dönemde yeniden İran tehlikesi ortaya çıktı. İran tahtını ele geçiren Ali Murat, selefi Kerim Han'ın politikasını değiştirerek, Gürcistan'a yönelik istilacı bir siyaset izledi. II. İrakli Han tüm bu sebeplerden dolayı çaresiz bir şekilde yeniden kuzey komşusu ve dindaşı Rusya'dan yardım istemek zorunda kaldı. Çariçe II. Katerina bu yardım talebine hiç tereddüt etmeden olumlu yanıt verdi ve bu hususta Kafkas orduları başkumandanı General Potemkin'e gerekli talimatları ilettili. Bu sırada yoğun bir şekilde Kırım'da Rus hâkimiyetini sağlamlaştırmakla meşgul olan Potemkin, yeğeni komutasında bir orduyu Gürcistan bölgesine gönderdi. Onun emri ile harekete geçen yeğeni, kendisine sunulan bu fırsatı iyi değerlendirmek için gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Fakat bu dönemde birkaç dağ patikası dışında Kafkas Dağ silsilesini aşan yol henüz mevcut değildi. Daryal bölgesinden geçerek Kazbek ve Kobi yönünde devam eden yol da kaya ve buz yuvarlanması gibi tehlikelerden dolayı pek güvenli değildi⁸. Bu yüzden olacak ki, General Potemkin, dağı aşan patikayı bir yol haline getirmek ve genişletmek için çalışmalar yapmaya başladı⁹.

Gürcistan Kralı II. İrakli, 24 Haziran 1783 tarihinde Gori şehrinde topladığı meclisin fikrini ve onayını aldıktan sonra Rusya'dan yardım talebinde bulunmuştu. Çariçe II. Katerina'nın da bu teklife olumlu cevap vermesiyle birlikte, 24 Temmuz 1783 tarihinde Geogievsk (Gheorgoievsk) şehrinde iki devlet arasında on üç maddeden oluşan bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayla Gürcistan Rusya'nın koruması ve

---

⁷ Bu antlaşmanın tüm maddeleri için bkz. BOA, A.DVN. DVE. D.83/1, s. 144–152; *Muâhedât Mecmûası*, III, s. 254–273; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, 1953, s. 121–135.

⁸ John F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, İstanbul, 1989, s. 49–50.

⁹ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN:12/445 (H. 19 Ramazan 1197).

himayesi altına girdiğini beyan etmekteydi¹⁰. İki devlet arasında varılan antlaşmanın maddeleri ise şunlardı¹¹:

- 1) Kartli ve Kahet memleketlerine hâkim olan Tahmuras oğlu II. İrakli gerek İran gerekse başka bir devlete tabiiyetinden vazgeçerek, Rusya'nın himayesine girecek, gerektiğinde Rusya'ya yardımcı olacaktır.
- 2) Rusya da II. İrakli'nin taahhüdünü kabul edecek, onun sahip olduğu ve bundan sonra sahip olacağı mülkünü korumaya zaman ayıracaktır.
- 3) Bundan sonra veraset yoluyla Gürcistan kralı olacak kişi önce Rusya'ya durumu bildirecek, Rusya da bunu kabul ettiğine dair kendisine senet, sancak, kılıç, asa, kalkan ve kabl elbise göndererek krallığını onaylayacaktı. Bununla beraber atanan kral, artık Rusya'nın himayesinde ve kontrolü altında olduğuna dair yemin edecekti.
- 4) Gerek Gürcistan hududunda bulunan Rus kumandanının gerekse Rus elçisinin haberi olmadan Gürcistan kralı etraftaki devletlerle muharebe etmeyeceğini taahhüt etmektedir. Şayet muharebe yapmak gerekirse hudut kumandanı ve Rus elçisinin onayı ve yardımı olmadan hareket etmeyecektir.
- 5) İki devlet elçileri karşılıklı olarak birbirlerinin memleketlerinde ikamet edebilecek, Rusya Çarı bunlara kıdemlerine göre rütbe verecektir.
- 6) Gürcistan kralının hükmü altındaki halkı Rusya kendisine müttefik sayacak, bu halka düşman olan devlet veya milleti Rusya da düşman bilecektir. Osmanlı Devleti veya başka büyük bir devlet ile yapılacak antlaşmada mülki idare yetkisini, salyane ve sair işlerini Rusya kralının onayına verecektir.

¹⁰ Alexandre Grigorianz, *Kafkasya Halkları, Tarihi ve Etnografik Bir Sentez; Çerkezler, Abhazalar, Svanlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler, Dağıstanlılar*, (çev. Doğan Yurdakul) İstanbul, 1998, s. 30; İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul, 1958, s. 373; N. Luxembourg, *Rusların Kafkasyayı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*, s. 35; W. G. Cabağı, *Kafkas-Rus Mücadelesi*, s. 33; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1990, s. 36.

¹¹ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbâr*, (haz. Mücteba İlgürel) Ankara, 1994, s. 76-78; Ahmed Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi- Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı*, (haz. Adnan Baycar), İstanbul, 2004, s. 536-537; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul, 1979, s. 75-77.

- 7) Gürcistan kralı şunu taahhüt eder ki, askerleriyle bundan sonra devamlı olarak Rusya'nın hizmetine amade olup, emektarlarını, yani Rusyalı olup Gürcistan'da vazife görenleri uygun bir şekilde kıdem sırasıyla memur ve rütbelerinden üstün tutacaktır.
- 8) Rusya'nın onayıyla Kartli ve Kahet memleketlerinin başpiskoposu Rusya kralının sekizinci dereceden olan metropolitleriyle aynı kıdemde olup bunların yaptıklarını yapmaya gerekli yetkiye sahip olacaktır.
- 9) Gürcistan asilzadeleri, Rusyalı asilzadelerin sahip oldukları imtiyazlardan aynen istifade edeceklerdir.
- 10) İki taraf da karşılıklı olarak birbirlerinin memleketlerini vatan edinebileceklerdi. Bunlardan biri tekrar eski memleketine dönmek isterse buna engel olunmayacaktı. Rusya'nın aracılığıyla harp veya antlaşmayla serbest bırakılan elçilerin ücretleri ve yol masrafları verilerek ülkelerine gönderilecektir. Gürcistan kralı da aynı şekilde davranacaktır.
- 11) İki devlet karşılıklı olarak birbirlerinin ülkesinde ticaret yapmakta serbest olacak ve tüccarlara gerekli imtiyazlar verilecektir.
- 12) Bu antlaşma ebedi olarak yürürlükte kalacaktır.
- 13) Antlaşma tasdiknameleri altı ay içerisinde veya daha evvel mübadele edilecektir.

Bu antlaşma uyarınca Tiflis önlerine gelen Rus birlikleri, 3 Kasım 1783 tarihinde şehre girdiler. Bu durum karşısında Gürcü halkı ciddi bir tepki göstermedi. Sadece Gürcü ordusunda görev alan bazı birlikler ile birkaç Gürcü prensi ve dağlık alanlarda oturan ve durumu kabullenemeyen birkaç kabile, neticesi olmayan bazı muhalif hareketlerde bulundular¹².

2. Kafkaslarda Osmanlı-Rus Mücadelesi

Rusların, Kırım Hanlığı'ndan sonra Gürcistan'ı da bu şekilde kontrolü altına alması, Osmanlı Devleti'nde ciddi bir endişe yarattı. Bu durum üzerine Osmanlı yönetimi Azerbaycan ve Dağıstan hanlarına mektuplar yazarak onların Gürcistan ve Rusya üzerine akınlar yapmalarını istedi. Aynı şekilde Tebriz hanı da Rus ilerleyişinden endişe ederek, Gürcistan'la ittifak eden Rusların amacının İslâm hanlıklarını

---

¹² J. F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, s. 50; İ. Berkok, *Tarihte Kafkasya*, s. 373-374.

ortadan kaldırmak olduğunun altını çizerek, civar İslâm hanlarının “*yek dil ve yek cihet*” olması gerektiğini belirterek¹³, Osmanlı Devleti’nin endişelerini paylaşmaktaydı. Aynı kaygıları taşıyan Hoy Hanı Ahmet Ali Han da bu doğrultuda İslâm hanlarının Rusya’ya karşı birleşmesi hususunda hemfikirdi¹⁴.

Rusya’nın, Kafkas bölgesindeki bu istilacı politikasına karşı bir an önce mücadele başlatılmasını isteyen, başta Tebriz ve Hoy hanları olmak üzere, Dağıstan Akuşa Kadısı, Dağıstan Kumuk Valisi Muhammed Han, Öşem hanı ve Erdebil hâkimi, Çıldır Valisi Süleyman Paşa’ya gönderdikleri mektuplarda Osmanlı Devleti’nin yanında harbe hazır olduklarını açıkladılar¹⁵.

II. Katerina bir yandan Tiflis bölgesine asker sevk ederken diğer taraftan da İran ve Dağıstan hanlarına elçiler ve hediyeler göndererek onları kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Fakat bölge hanlıkları Rusya’nın istilacı politikalarından bıkmış olsalar gerek, genel olarak onlarla ittifaka yanaşmak istemiyorlardı¹⁶. Artık Rusya ve Osmanlı Devleti yavaş yavaş bir harbin eşiğine gelmekte olduğu gayet açıktı.

Nihayet iki devlet arasında 1787 yılında yeni bir savaş patlak verdi¹⁷. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan ve 1787 yılının Ağustos ayına kadar yaklaşık on üç buçuk yıl süren barış ortamı bu şekilde son bulmuş oldu.

Savaş ilanıyla birlikte, Osmanlı ordusunun başına Serdar-ı Ekrem olarak Sadrazam Koca Yusuf Paşa getirildi¹⁸. Osmanlı Devleti savaş için hazırlık yaptığı esnada Avusturya elçisi Herbert Ratkal, tercümanı ile Bâb-ı Âli’ye gönderdiği mektupta ülkesinin Rusya’nın müttefiki olarak Osmanlı Devleti’ne harp ilan edeceğini açıkladı ve bu açıklamasının akabinde de İstanbul’u terk etti¹⁹.

Avusturya’nın almış olduğu savaş kararı ile birlikte Osmanlı Devleti gerek ekonomik gerekse askeri açıdan hiç de hazır olmadığı bir savaşta bu sefer Rusya ile birlikte Avusturya gibi güçlü bir devlete karşı karşıya kaldı. Bu savaşın ilk sıcak çatışması 1788 yılında Avusturya ile

¹³ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 10/333-F (H. 29 Zilhicce 1197).

¹⁴ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 10/333-G (H. 29 Zilhicce 1197).

¹⁵ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 3/79 (H. 29 Zilhicce 1198); BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 2/35 (H. 29 Zilhicce 1200); BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 2/35-A (H. 29 Zilhicce 1200).

¹⁶ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN: 28/1338 (H. 09 Muharrem 1200).

¹⁷ BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 136/6759 (H. 10 Zilkade 1201).

¹⁸ BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 136/6759 (H. 10 Zilkade 1201).

¹⁹ BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 83/4133 (H. 29 Cemaziyelevvel 1202).

Tuna Nehri civarında yaşandı. Daha sonra Rus birlikleri ile de Osmanlı ordusu arasında da cephede mücadele başladı. İki devlete karşı yürütülen bu savaş ağırlıklı olarak Belgrat, Özi, İsmail ve Maçın bölgelerinde yani Karadeniz'in kuzey ve kuzeybatı kısımlarında da geçmesine karşın Kafkasya bölgesinde de Ruslarla mücadele yaşandı²⁰. Ruslar savaşın başlamasını (1787) müteakip geneli Kazaklardan oluşan 15 bin kişilik bir birlikle Kuban'ı geçirdiler. Amaçları Anapa-Tsemez'i ele geçirip Kafkasya'daki Osmanlı varlığını sonlandırmaktı. Fakat Rus birlikleri Kuban'ı geçer geçmez özellikle Çerkez kabilelerinin yoğun direnişiyle karşılaştılar. Yaklaşık kırk gün kadar süren mücadele sonunda Ruslar net bir sonuç elde edemediler. Bu gelişme sonrası General Potemkin'in General Tekeli'yi Anapa Kalesi'ni ele geçirmesi için görevlendirdiği haberi alındı. Bunun üzerine Koca Yusuf Paşa, Anapa seraskerliğine Battal Hüseyin Paşa'yı atayarak 10 bin asker tedarik edip hemen Anapa Kalesi'ne yardıma gitmesini emretti²¹. Fakat bu esnada Samsun'da bulunan Battal Hüseyin Paşa çeşitli bahaneler ileri sürerek Anapa'ya gitmedi.

General Tekeli komutasındaki Rus birlikleri ise bu fırsatı iyi değerlendirmek adına Anapa Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Ancak General Tekeli bu bölgede bulunan kabilelerin yoğun direnişi karşısında daha fazla zayıat vermemek için kuşatmadan vazgeçerek, birliklerini Kuban tarafına çekmek zorunda kaldı. Bu mücadele esnasında ciddi kayıplar veren kabile beyleri Rusların yeni bir saldırısından çekinerek Battal Hüseyin Paşa'nın bir an önce gelmesi yönünde isteklerini içeren mektupla beraber elçi olarak Mehmet Bey'i İstanbul'a yolladılar²².

Mehmet Bey İstanbul'a ulaştığında Osmanlı Devleti'nde saltanat değişikliği olmuş ve III. Selim (1789) tahta çıkmıştı. Mehmet Bey Kafkasya'da yaşananları ve Battal Hüseyin Paşa'nın tutumunu arz etmesi üzerine III. Selim oldukça sert bir ferman ile Battal Hüseyin Paşa'nın derhal Anapa'ya gitmesini emretti. Anapa ve Soğucak taraflarına gönderilmek üzere ise Canik, Karahisar-i Şarki ve Amasya gibi

---

²⁰ Bu savaş hakkında daha geniş bilgi için bkz. Serhat Kuzucu, *Osmanlı-Rus Savaşı*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2012.

²¹ Özcan Tatar, "1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Trabzon ve Çevresinin Yeri ve Önemi", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, (3-5 Mayıs), Trabzon, 2001, s. 224; A. Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, s. 698-699.

²² A. Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, s. 699.

sancaklardan toplam 17 bin nefer askerin de hazırlanması talimatını verdi²³.

Battal Hüseyin Paşa, bu sefer Anapa'ya gitmek zorunda kaldı. Anapa Kalesi'ne ulaştığı esnada Rus birliklerinin Anapa Kalesi'ni kuşatmak için Mahuşî köyüne taarruz ederek, Kuban Nehri kenarında oturan kabilelere saldırdıkları haberi ulaştı. Battal Hüseyin Paşa hemen kale muhafızı Mustafa Paşa'yı başbuğ olarak atayarak yeteri kadar asker ve mühimmatla Rus birliklerinin üzerine gönderdi. Ancak Mustafa Paşa Rus birliklerine mağlup olup Anapa Kalesi'ne geri dönmek zorunda kaldı. Bu başarılarından sonra Rus birlikleri 7 Mart 1790 tarihinde Anapa üzerine saldırdı. Fakat Ruslar bu taarruzdan da bir sonuç alamadı.

Bu saldırı sonrası Mustafa Paşa(.) aniden harekete geçerek Şayka köyünde bulunan Rus birliklerinin üzerine yürüdü. İki taraf arasında başlayan mücadele üç dört saat sürdüyse de, Osmanlı askerleri mağlup olarak Anapa Kalesi'ne geri çekildiler. Rus kuvvetleri, Osmanlı askerini takip ederek Anapa'nın üzerine yürüdüyse de başarısız oldu ve geri çekilmek zorunda kaldı. Mustafa Paşa, Rusları takip ederek bu kez Cana Boğazı'nda onlara yetişti ve orada altı saat devam eden savaşta Rusları mağlup etmeyi başardı. Bu mağlubiyet sonrası Ruslar Kuban tarafına çekilmek zorunda kaldı²⁴.

Sultan III. Selim kesin olarak Osmanlı birliklerinin Kabartaylar içine girmesini istemekteydi²⁵. Onun bu isteği mübaşir olarak atanan Mahmut Bey tarafından Anapa'daki Battal Hüseyin Paşa'ya iletildi²⁶.

Battal Hüseyin Paşa, 8 Ağustos 1790 tarihinde gerekli hazırlıkları yaparak 32 adet top ve yaklaşık 30 bin askerle Kabartay tarafına harekete geçti. Bu birliğe ek olarak bölge kabilelerinin de orduya katılmalarıyla bu sayı her gün biraz daha arttı. Lakin isteksiz bir şekilde çıktığı bu seferde Battal Hüseyin Paşa sürekli problem çıkarıp, molalar vermekteydi. Bu şekilde ordu, Kuban Nehri'ne kadar olan 12 günlük mesafeyi ancak bir aydan fazla bir sürede kat edebildi. 14 Eylül 1790 tarihinde de Kuban Nehri'nin öbür tarafına geçildi. Her şeye rağmen Osmanlı ordusunun Kuban Nehri'nin öbür tarafına geçmesi, bölgedeki kabileler arasında sevinçle karşılandı. Bu esnada dört-beş bin Rus askerinin civarda bulunduğu haberi alınınca Battal Hüseyin Paşa o tarafa küçük bir birlik

²³ BOA, *Cevdet Askeriye*, DN: 693/29081 (H. 28 Cemaziyelevvel 1204).

²⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1309, s. 142-143.

²⁵ Anapa Muhafızı Mustafa Paşa'ya gönderilen bir fermanla da aynı doğrultuda Kabartay taraflarına gidilmesi emredilmekteydi. Bkz. BOA, *Cevdet Askeriye*, DN: 924/39954 (H. 29 Zilhicce 1204).

²⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netâ'ic 'ül- Vukuât*, IV, Ahvet Matbaası, İstanbul, 1327, s. 30.

sevk etti²⁷. Fakat bunların Ruslara karşı bir şey yapamayacağı gayet açıktı. Nitekim bozguna uğrayan bu birlikler geri çekildiler. Rus askerlerinin takip etmesi üzerine Kuban tarafında bulunan askerler de telaşa kapılıp dağılmaya başladılar. Fakat asıl dağılma Battal Hüseyin Paşa'nın emrindeki birkaç adamla Ruslara teslim olmasıyla başladı. Bu durum gerek Osmanlı askerlerinde gerekse kabileler arasında şok etkisi yarattı. Her şeye rağmen ordu Ruslarla mücadele ederek, büyük bir bozguna uğramadan 7 Kasım 1790 tarihinde Anapa Kalesi'ne çekilmeyi başardı²⁸.

Battal Hüseyin Paşa'nın Ruslara teslim olduğu haberi İstanbul'a ulaşınca Erzurum ve Trabzon valisi olan Hacı Abdullah Paşa Anapa seraskerliğine atandı ve hiç vakit kaybetmeden Anapa'ya hareket etmesi emredildi²⁹. Ayrıca kabile beylerine bir mektup gönderilerek Hacı Abdullah Paşa'nın Anapa seraskerliğine atıldığı, paşanın Ruslardan intikam almak için yola çıkmak üzere olduğu bu sebeple bütün Çerkezlerin de Paşa ile birlikte bu harbe iştirak etmeleri istendi³⁰.

Rusya ise Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu otorite boşluğunu çok iyi değerlendirdi. Tuna Ordusu Komutanı General Gudoviç komutasında büyük bir ordu oluşturularak hemen Anapa Kalesi üzerine sevk edildi. 1791 yılının Haziran ayında yola çıkan bu birlik bir ay sonra Anapa Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Kafkas kabileleri kuşatma öncesinde ve kuşatma sırasında Kalgay Mehmet Giray önderliğinde Ruslara karşı mücadele ettilerse de bir sonuç elde edemediler. Abdullah Paşa'nın da emrindeki birliklerle bir türlü bölgeye intikal etmemesi üzerine, kalede bulunan on bin kadar Osmanlı askerinin tüm çabalarına rağmen, kuşatmanın on dördüncü günü Anapa Kalesi Rus işgaline uğradı³¹.

---

²⁷ A. Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, s. 143-144.

²⁸ Battal Hüseyin Paşa'nın beklenmedik bir şekilde Ruslara teslim olmasının nedeni olarak; Sultan III. Selim'in kendisini görevden alarak idam ettireceği yönünde edindiği izlenimler gösterilmektedir. Bu çerçevede Battal Hüseyin Paşa, evvela kendi üzerinde bulunan Trabzon bölgesinin Erzurum Valisi Abdullah Paşa'ya verilmesinden kuşku duymuştur. Daha sonra Anapa'ya gelerek kendisine Kabartay taraflarına sefere çıkması yönündeki emir yazısını getiren Haseki Mahmut Paşa'nın soğuk davranışlarından da endişe etmiş ve onun yanında kendisinin idamı için bir hatt-ı hümayunun olduğu inancına kapılmıştır. Bkz. M. Nuri Paşa, *Netâyic'ül- Vukuât*, IV, s. 30-31; A. Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, s. 145.

²⁹ BOA, *Cevdet Askeriye*, DN: 29/1326 (H. 20 Rebiülahir 1205).

³⁰ BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 33/1621 (H. 29 Ramazan 1205).

³¹ A. Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, s. 699; İ. Berkok, *Tarihte Kafkasya*, s. 396-397; C. Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, s. 166.

Rusya bu işgalle, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki en önemli kalesini ele geçirmekle kalmayıp, bölge kabilelerini Ruslara karşı bir çatı altında toplamaya çalışan Osmanlı Devleti'nin planına da büyük bir darbe indirmiş oldu.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Kafkas cephesinde yaşanan bu mücadeleler esnasında, Gürcistan Kralı II. İrakli doğrudan bu savaşa müdahil olmadı. Zira Rusya ile yaptığı antlaşma sonrası Osmanlı Devleti, İran ve Kafkasya kabileleri ile yaptığı ticaret ve gümrük gelirleri biten II. İrakli Rusya'dan gerekli para yardımı alamamıştı. Ayrıca bu savaşa müdahil olması halinde Dağıstan hanlarının olası akınlardan da korkmuştu³².

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki savaş 3 Ağustos 1791 yılında imzalanan Zıştovi Anlaşması³³ ile son bulmasından sonra Osmanlı ve Rus heyetleri arasında da barış görüşmeleri başladı. İki taraf arasında yaklaşık iki buçuk ay süren müzakereler sonunda da 10 Ocak 1792 tarihinde on üç maddeden oluşan Yaş Antlaşması imzalandı³⁴. Antlaşmanın beşinci maddesinde doğrudan Gürcistan bölgesi ile ilgili hükümlere yer verildi. Bu maddeyle Osmanlı Devleti hiçbir bahane ile Tiflis Hanı'na ve idarisindeki memleketlere ve oralarda oturan halka müdahale etmeyeceğini taahhüt etmekteydi.

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Rusya XVIII. yüzyılın başlarından itibaren birçok cephede savaşmış olmalarına rağmen II. Katerina'nın Rus tahtına çıkmasına kadar Kafkaslarda iki devlet arasında ciddi bir mücadele

³² M. Sadık Bilge, *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul, 2005, s.154.

³³ Bu antlaşmanın maddeleri için bkz. *BOA, A.DVN. DVE. D.59/3, (Nemçe Ahitname Defteri)*, s. 31–34; *BOA, A.DVNS. NMH. D.9*, s. 272–274; *BOA, Hatt-ı Hümayun, DN:1432/58619 (H. 29 Zilhicce 1205)*; *Muâhedât Mecmûası*, III, s. 156–163; N. Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, s. 168–174.

³⁴ Bu antlaşmanın maddeleri için bkz. *BOA, A.DVN. DVE. D.83/1*, s. 190–193; *BOA, A.DVNS. NMH. D.9*, s. 284–286; *Muâhedât Mecmûası*, IV, Ankara, 2008, s. 4–13; Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbâr, (H. 1203–1209)*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Nr. 608 s. 94–95; A. Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, s. 704–705; G. Noradounghian, *Receuil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman (1789–1856)*, II, Paris, 1900, s. 16–21; N. Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, s. 187–194.

yaşanmamıştı. II. Katerina'nın (1762-1796) Rus imparatoriçesi olması ile birlikte Kafkaslarda izlediği yayılmacı siyaset iki devleti 1768-1774 savaşında karşı karşıya getirmişti. Osmanlı Devleti bu savaşa her ne kadar Lehistan meselesinden dolayı girmişse de Rusların Kafkaslarda izlediği emperyalist politikada etkili olmuştu. Özellikle bu dönemde Rusların Gürcistan bölgesinde bulunan Gürcü krallıklarıyla ilişkileri sıkı ilişki içerisindeydi. Hatta Osmanlı Devleti'nin pek varlık göstermediği bu savaşta Gürcü krallıkları Rus birliklerinin yanında yer almıştı. Fakat bu savaş sonrası Ruslar çok önemli kazançlar elde ederken, Gürcistan Rusya'yla yaptığı ittifaktan hiçbir fayda görmemişti. Sadece Kartli ve Kahet Kralı II. İrakli Han bir süre de olsa Osmanlı Devleti'nden gelecek saldırılardan kurtulmuş oldu. Fakat Osmanlı Devleti'ne bağlı olan civar Müslüman kabilelerin ciddi düşmanlığını kazanarak Kafkas bölgesinde yalnızlığa itildi. Bir de buna İran tahtını ele geçiren Ali Murat'ın, selefi Kerim Han'ın politikasını değiştirerek, Gürcistan'a yönelik istilacı bir siyaset izlemeye başlaması II. İrakli Han'ı iyice zor durumda bıraktı. Tüm bu sebeplerden dolayı II. İrakli Han çaresiz bir şekilde yeniden kuzey komşusu ve dindaşı Rusya'dan yardım istemek zorunda kaldı. Bu talebi iyi bir fırsat olarak gören Rusya, Gürcistan ile 24 Temmuz 1783 arasında on üç maddeden oluşan bir ittifak antlaşması imzaladı. Rusya bu şekilde bu bölgenin kontrolünü tamamen eline geçirmiş oldu. Bu ittifak sonrası 1787 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir savaş patlak vermesi Gürcistan kralı II. İrakli Han'ı yeni bir çaresizliğin içine itti. Fakat II. İrakli Han bu sefer 1768 yılındaki ilk savaşta yaptığı hataya düşmeyerek Kafkasya cephesinde iki devlet arasında yaşanan mücadelelere doğrudan müdahil olmadı. Fakat buna karşın, bu savaş sonrası imzalanan Yaş Antlaşması'na sınırlarını Osmanlı Devleti'nin olası akınlarına karşı güvence altına alan bir maddenin yerleştirilmesini sağladı.

KAYNAKÇA

1.ARŞİV VESİKALARI

- BOA, A.DVN. DVE. D.59/3*,(Nemçe Ahitname Defteri)
BOA, A.DVN. DVE. D.83/1, (Rusya Ahitname Defteri)
BOA, A.DVNS. NMH. D.9, (Name-i Hümayun Defteri)
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN:12/445 (H. 19 Ramazan 1197).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 5/170 (H. 08 Şaban 1183).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 10/333-F (H. 29 Zilhicce 1197).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 10/333-G (H. 29 Zilhicce 1197).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 3/79 (H. 29 Zilhicce 1198).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 2/35 (H. 29 Zilhicce 1200).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 2/35-A (H. 29 Zilhicce 1200).
BOA, Hatt-ı Hümayun, DN: 28/1338 (H. 09 Muharrem 1200).
BOA, Cevdet Hariciye, DN: 136/6759 (H. 10 Zilkade 1201).
BOA, Cevdet Hariciye, DN: 83/4133 (H. 29 Cemaziyelevvel 1202).
BOA, Cevdet Askeriye, DN: 29/1326 (H. 20 Rebiülahir 1205).
BOA, Cevdet Hariciye, DN: 33/1621 (H. 29 Ramazan 1205).
BOA, Cevdet Askeriye, DN: 924/39954 (H. 29 Zilhicce 1204).
BOA, Cevdet Askeriye, DN: 693/29081 (H. 28 Cemaziyelevvel 1204).

2.KAYNAK VE ARAŞTIRMA ESERLER

- Ahmet Vâsıf Efendi, *Mühâsinü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbâr*, (H. 1203-1209), Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısım, Nr. 608.
Ahmet Vâsıf Efendi, *Mühâsinü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbâr*, (haz. Mücteba İlgürel) Ankara, 1994.
Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1309.
Ahmed Câvid, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi (Müntehabâtı)*, (haz. Adnan Baycar), İstanbul, 2004.

Muahedat Mecmuası, IV, Ankara, 2008.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic'ül- Vukuât, IV*, Ahvet Matbaası, İstanbul, 1327.

ATAÇ, A. M., *Rusya Tarihi Türkler ve Komşularıyla Münasebetleri*, Ankara, 1953.

BALA, Mirza, "Gürcistan", *İA*, IV, s. 837-845.

BADDELEY, John F., *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, İstanbul, 1989.

BERKOK, İsmail, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul, 1958.

BİLGE, M. Sadık, *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul, 2005.

ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, 1953.

GÖKÇE, Cemal, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul, 1979.

GRİGORİANTZ, Alexandre, *Kafkasya Halkları, Tarihi ve Etnografik Bir Sentez; Çerkezler, Abhazalar, Svanlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler, Dağistanlılar*, (çev. Doğan Yurdakul), İstanbul, 1998.

KARAMANLI, H. M., "Gürcistan", *DİA*, XIV, s. 314-316.

KUZUCU, Serhat, *Osmanlı-Rus Savaşı*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2012.

LUXEMBOURG, N., *Rusların Kafkasyayı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*, (çev. Sedat Özden), İstanbul, 1998.

NORADOUGHİAN, Gabriel, *Receuil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman (1789-1856)*, II, Paris, 1900.

TATAR, Özcan, "1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Trabzon ve Çevresinin Yeri ve Önemi", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, (3-5 Mayıs), Trabzon, 2001, s. 201-232.